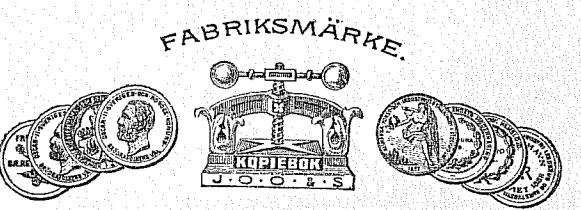

Anton Olofsson, folkskoll.
Halmstad.

N:o 801.

2138

Anton Olofsson
Anmärkningar i LUNDSS UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV
Folkminnesforskning.

gjorda nyåret 1920.

Innehåll:

Sånger om Rager V. Kärrstorp, S. D. Ryde
+ Tro och sed vid slakt Gustaf Vemming Högström
Fråsagor: Böringe

1. Om kungen, som aldrig sade "Det var lögn." "	44.
2. Lasse Ryde	" 47.
+ Mysjungning i mellersta Blekinge	" 54.

+ Brygskattaren Johan Jonsson f. 1847

+ + Fin Gullander Listvibg Medelskärs

2138.

(568)

Lägner om Bager.

För omkring 15 år sedan, då jag var liken, berättades det i min hemtrakt ganska mycket om Bager. Man hade hört honom vid midsommartid komma köande på landsvägen från Lilla Jordala genom Krigsholm mot Jordala by. Njora, som varit förstads o. nyfikna, hade till och med fått se en skymt av den underliga skepnaden. Dessa historier var naturligtvis ignorerade att ingjuta en viss friskräckelse i oss barn, o. Bager blev för oss personifikationen av det onda o. nattens faser. — Nu i dag är berättelserna om Bager i ganska friskt minne. Jag har hör sikt sammanföra något.

Av husförhörsläckar i Västra Kärrstorp finner man, att flera personer med namnet Bager innhaft gjorden Snapparp. Den Bager, som det här är fråga om, kallas av folket i allmänhet "gamle Bager". Hans namn var (enl. husförhörsläckerna) Erland Bager, något som jag också hört en gunna omtna. Han var född den 22 febr. 1782 i Malmö o. kom från Bunketts hill Snapparp i 1822. Av 1837 flyttade han till gården Petersborg i Bunketts. Han var gift med Annette Maria

Nilsson o. hade med henne inte mindre än 13 barn. Det sista i ordningen hade namnet Carl Rufus Tolfte. Gamle Bager dog på Petersborg men ligger begravet på V. Kärrstorps kyrkogård. Där står ännu hans gravsten, på vilken bl. a. läses: Landstingsman Erland Gabriel Bager, född den 22 febr. 1782, gick från arbete till hvilo den 5 maj 1839.

Gården Snapparp ligger i östra delen av V. Kärrstorps socken, omkring 15 min väg från Mariebergs station. Den omfattar numera omkring 500 tunnland. Gamle Bager ägde emellertid mer än ejidet på Snapparpegården. Han räddde också om Torkelsborg (300 l.), Stora Mariholm (236 l.), Lilla Mariholm (140 l.), Kullstorp (130 l.) o. Elinedal (100 l.) samt vissa andra jordområden. Dessutom hade han den förförinnande gården Petersborg. Mariholmsgårdarna sägas ha fått namn efter ett par av Bagers döttrar, likaså gården Ulrikedal. (Enl. husförhörsläckerna hade Erland Bager bl. a. följande döttrar: Else Maria, Anna Ulrika o. Anna Maria). En av Bagers söner, Emanuel, skall ha byggt den nuvarande Torkelsborgsgården, o. efter gamle Bagers avflyttning till Petersborg överlägg han flera av gårdarna.

Det kan ej förvåna oss, att folk undrat över, på vad sätt Bager kommit i beröring av dessa många o. stora järder. Att han inte försäkraft sig allt på fullt ärligt sätt kan man sig veta. Då han dock berättats för mig, att han gitt tillväga prästarna säll, som omtalas från flera stora järder, h. el. Böringe (jmf. O. Chr. Skjöth, s. 251). Han skulle då ha tillnärrat sig böndernas hemmoms handlingar under föregivande, att han ville köpa skatte åt dem, när han besökte Stockholm. Men i verkligheten köpte han skatte åt sig själv o. tillbringade sig järden efter ägarnas död. Att Bager inte fått någon ro efter sin död anses vara en följd av detta hans bedrägeri. Han är dömd att finnas omkring på sina fyra ägor, ända tills sluf blivit uppklarat. Innan vi överga till signerna om Bagers järder i spikfestet, vilja vi först höra, vad folk vet åt förtälja om honom under livstiden.

Det finns naturligtvis ingen i den nu levande generationen, som minns (eller har sett) gamla Bager personligen. Men flera av mina berättare ha haft föräldrar eller andra anhöriga, som arbetat hos honom. Då nioon talas om honom, drojer det inte längre, förrän man får

veta, att Bager var en försiktig man. Tillan kunde han få arbete nog av sitt tjänstefolk. "Han ville, att de skulle arbeta om nätterna med." Men själv låg han inte på lastan. Ständigt stod en häst sadelad o. i beredskap åt honom. Han red nämligen i vildlig fart från gårds till gårds o. besig arbete. När den ena hästen var trött, så tog han den andra. Hans ridsättar var ofta hingstar. Efterskilt hans ridsturer om morgnarna varo märkliga. Han steg nämligen upp vid fyra-tiden o. red omkring på järdena o. väckte inspektorer o. drängar. Han började då med Knapparp o. fortsatte till Torsåsbyg o. Mariestad; därefter begav han sig till Petersberg o. så tillbaka igen. Allt detta skedde med en ovärld hastighet, så att histeren blev skummande vit av svett. Ja, en av mina berättare saade sig ha hört, att drängarna på Knapparp inte hunnit med att sliga upp, när Bager kom tillbaka. Men då hade de väl ändå legat en stund o. "lurat", sedan de blivit väckta.

Jag kan ej underlita all minnes, att det på tel m Bagers hushåll ofta kom ett slövstråg i mina berättares onlen. Och så saade de angefar så här: "Ja, det

var på den sida, då folket fick tiga o. ha emot både
utsättning o. drögs, o. då de om somrarna fick arbeta
från solens uppgång ända till dess nedgång; eller
"det var på den sida, då arbetarna bara kunde förfjuna
brödet, ville de ha sal, så fick de stjäla det." Detta
sista uttryck är en anspelning på det myckna snakket,
som förekom vid de stora gärdarnas o. godset för 50
år sedan o. dessförinnan.

De flesta av dem, som berättat något för mig
om Bager, ha talat om att han var enigd. Detta hade
tillgått på följande sätt. En dräng stod en dag o.
högg ved. Det gick inte fort nog, lyckte Bager, o. där-
för tog han ytan o. böjade huggen. Då flög en spindel
upp o. föderade hans ensa öga. Han sätter därvid ha-
ntropat: Det var gott om f-n hade tagit det andra ögat
med, så hade jag slappit se så mycket elände, som jag
nu får se." Ett par av mina berättare ha förlagt denna
händelse till en söndag. Bager ville bringa drängen att
hugga ned då, vilket denne emellertid nekade. I sin vrede
griper han då själv till ytan, men till straff för sitt
oklara o. sabbaten misst han det ensa ögat. Någon har
 sagt, att händelsen inträffade "påskdagen", o. åter en annan har
förlagt den till själva "julada", ett exempel på minnessors

benägenhet att göra en i sig själv märkvärdig hän-
delse ännu märkvärdigare.

Bland allmogen är det inte så sällsynt, att
någon som har pocticks idra, besjunger vad märktigt
som sker. Då har även en visa tillkommit om Bager.
Tyvar här jag inte fått mer än några fragment av
densamma. Den hade sikkertvis kunnat ge en ganska
tydlig bild av Bager, om än något överdriven o. friv-
lägligad. Visan sjungs med troll o. omtagning; olika
melodier synas ha varit använda. Då här lyda de
rester jag lyckats få fram ur minnena gömmor.

Om jag skulle nödjas hämta ännu i några år,
si aldrig vill jag hämta på storstrappars gåv.
När Bager kom på gården allt med sin bruna häst,
han kickar med sitt öga, han harar med sin köpp.

Han ropas immedfört: "Vad harer du gjort?"
Era arma b-n dj-u, I sköler ju ingenting!
När som pingstiden kommer, kommer pruen med sin pennat,
han frigar sin pigor, om de vill bli igen.

När hon får hörsav, då blir hon liksom far (B. jäl),
hon börjar till att iskalla, liksom hon alltid gör.
När sm pingstiden kommer, kommer Bager med sin penn,
han frigar sina drängar, om de vill bli igen.

När han fås höra svar, då blir han liksom f-n,
han svänger o. han bannar, liksom han alltid gör.

Enligt en av mina berättares utsago var Bager till utseendet misklagd. Detta framgår också av en berättelse, i vilken han kallas för "den svarta". Historien visar även, att Bager inte synte om, att hans arbetsfolk använde brännvin under arbetstiden, något som inte hinde ha varit så vanligt på hans tid, 20-30-talet. En 70-årig man vid namn Johan Lindström, som under många år varit statarer vid Torekällberget, berättade bl.a. ungefär följande:

"Min morfar, Makay, som var engelsman, arbetade ofta hos gamle Bager. Makay var kvarnbryggare, o. så skulle han en gång lägga in en ny mölleaxel vid en mölla för Bager. Därvid behövde han ha flera medhjälpare. På morgonen, när de skulle börja arbetet, tog Makay som vanligt brännvinflaskan med sig o. lade den på något gömställe. Detta hade emellertid Bager lagt märke till, o. han tog flaskan, då ingen sätte det. När arbetet pågått en stund, skulle Makay ha sig en bröskatäv. Han frågade, var flaskan tagit vägen, men ingen visste det. "Då har 'den svarta' (Bager) tagit den," saade han, "men om jag inte får brännvin, så arbetar jag

inte heller," o. därmed linnade han med hjälparendet sitt öde o. gick hem till Krigsholm, omkring en timmes väg. När Bager kom tillbaka för att se på arbetet, fann han drängarna stå syssolissa. Då kan man tänka sig, att han blev arg. Men han fick veta orsaken, o. genast skickades budeffter Makay. Denne kom tillbaka, o. flaskan lämnades honom. Makay höll upp flaskan o. tittade på den. "Jag har inte tagit näcking," saade Bager. "Men där har inte heller kommit något dit," svarade Makay, "o. därför kunde jag fått ha min flaskan ifred." Då börjades arbetet igen."

Det var ofta "läst o. diligt folk", som Bager bejämnde sig av på sina gärdar. Det berättas, att han läste ut finger, som han hade i sin tjänst. "Julada" skulle dessa bege sig till kyrkan, fastän de var sällan klädda. Han brukade då upprepa de gänges rids förbi den brasiga skaran, i det han utropade: "Ingen åt folk man har!"

Redan är omtalat, vilken vildsinn ryckte Bager var. Då han red vildsamt, kunde det även under livstiden hända, att man såg honom utan huvud. I handen körde han, vanligen då med två hingstar. I sitt säll-

skap hade han merndels hundar, något som för övrigt tydligt framgår av sätterna om Bager efter döden, till vilka vi nu överga.

Enligt folkboken har Bager, även sedan hans kropp blevit lagd i graven, fortsatt att vara samma roollova värde, som i hans verksamhet blivit åtskilligt kringsturen. Bland sätterna härom kan man upptäcka flera grupper. En del kallas härmedan man sakta flera grupper. En del kallas härmedan man sakta "Bager på färd". Flora nu levande personer har hört honom "komma körende", o. två kvinnor, som jag talat med, har även sett något av honom. Ti Läts den ena, Hanna Jeppsson berättade. Hon brölde på den tiden (före 40 år sedan) i ett hus som ligger strax intill vägen mellan L. Söderala o. Söderala by.

"Ja, vad nu behöfver Bager o. hur det hördes, när han kom, så kan jag först säga det, att det hördes rent förfärligt. Han kom så att singen "rustades" i stan. Hans förs sig honom en gung, o. de tyckte, att hjulen glödde under vagnen. De blev så förskräckta, att de bad Gud bevara sig för att se den skräcken oftare. Gamle Anders Larsson hade ofta hört Bager om kvällarna, o. han tänkte, att han en gång skulle passa på o. få se honom. Men när han så hörde Bager komma,

blev han förskräckt o. vägrade inte se på honom utan vände bort huvudet. Det var bara mellan jul o. fastlags, han var ute o. körd. Då kom han vid elva-tiden på kvällen o. körd mot Söderala, o. vid två-tiden på natten kom han tillbaka. Under tiden hade han varit på Böringe, sa de, men vad han skulle göra där, vet jag inte. När han kom tillbaka, hördes det inte så förskräckligt, som när han drog mot Söderala. Det sa, att han kom utan huvud o. att han kördemed hundar, men den gingen jag såg honom, hade han slökhatt på sig, o. därfor hade han väl huvud också. Vagnen liknade en giss o. var försedd med en häst. Han kom så skarpt, så att det var som om man hade "höllat" (-kastat) honom fram. Det var den enda gingen jag såg honom, men hörde honom gjorde jag ofta. Och det är allt, vad jag vet om Bager."

Den andra kvinnan, fru Karin Larsson, har sitt hem alltidss intill först omtalade väg vid ett ställe, där vägen sluttar mot Söderala. Hon hörde ofta Bager före 15-20 år sedan. Något tydlig markeras inte, förän han var mitt för, men då låt det som ett isklin eller som om en väldig massa snöisens rullade fram vägen mot

huset. Så hördes fyra försätta med det vägen med en
välöd fort. Njut hishamp märktes inte. En gång
resto hon sig i sängen för att se vad det var. Hon
fick då syn på njut, liknande maskhoppar, som
varit blicken, men hon blev därvid så förskrött,
att hon hastigt vände blicken. Hennes man, häckomakare
Anders Larsson, saade sig ha hört det märkliga ljuset
en gång. Han tyckte det låt, som nuv del komme en
gigg med stark fart.

En yngre broder till den förförämnde Johanna Lind-
sköm, Magnus L., har berättat för mig, att han ett par
gånger hört liksom en gigg komma med vällig fart för-
bi mangårdsbyggnaden vid Torkelstorp. Han siger em-
lertid ingenting.

En numera omkring 35-årig man, Lars Olson,
hade också hört Bager flera gånger vid 11-12 tiden på
natten för omkring 15 år sedan. Alltid för hon mot
Södala. Åven där hörde ljuset först mittför huset o-
ch i riktning mot Södala. Det var ett skärande o. kling-
ande ljus, tyckte Lars Olson, liksom nuv man hört
lägst om vintern, då marken är frosen. Intet hishamp
märktes. En äldre kvinnlig släkting till honom saade sig
ha hört det samma. — Enligt en uppgift bestod Bagers vagn

av koppar, o. därav uppkom det ballrande o. klingande
ljuset.

Flera siger ha berättat för mig av ungefar föl-
jande innehåll. Ett par gummor föresätta sig en kväll,
att de ska försöka få se Bager, som de så ofta ha
hört talas om. Han kommer, nämligen vid ett bestämt
klockslag o. kör förbi. Tiden går emellertid, o. ingen
Bager synes till. De går in för att se, huru mycket
klockan är, o. just då hörer Bager komma. Ibland
siger det, att medan de står där vid vägen o. vänta,
kommer plötsligt en vällig storm vind förbi. Då
bliv det genast slut på samtalet, o. v.v o. en går bort
hem till sitt.

Då Karin Larsson o. Lars Olson m. fl. hörde
Bager, för han alltid mot Södala. Hanna Jeppsson
kunde dock meddela, att han återvände vid två-tider
på natten, men att han då for mera stillsamt fram.
I följande siften är han också på väg från Södala. Ett
par gummor skulle tidigt en morgon gå från ett hus, som
ligger mellan Krågholm o. L. Södala, till Torkelstorp
för att vätta. Då de nästan var färdiga att gå, hörde
de en skjuts komma härrande mot L. Södala. Den ens
sprang ut för att se, vem det var; hon tänkte, att det kan

ske var nigon, som skulle till Trelleborg, så att de kunde få ika. Men till sin häpnad såg han ingenting utan hörde endast ett förfärligt bullrande. Det var Bager, som hade kommit förbi.

Det har framgått av det föregående, att man inte alltid kunnat se Bager, när han kommit farande. Gunnar, som stod och vinkade på honom, märkte endast en stormwind. Och i den sist anförd sätzen synes han ej heller. Föklaringen därför ligger enbart folktron i det förhållanden, att inte alla personer kunnat se spöken; den främstens ha endast sondags- och torsdagsbarn. Denna sak synes av följande historia. Två personer var på väg från Ljungsås till Knäpparp; det var vid 5-12-tiden en kväll. Den ena fick då se flera vagnar å rad komma körende emot dem, o. något, som liknade en likkista, var med. Han gick naturligtvis åt sidan, men den andre fortsatte att gå mitt på vägen. "Sev du inte, vad som kommer emot oss?" frågade den klarsende. Nej, den andre sätte ingenting. Dock firmissades han i sista stund gi åt sidan, och så mätte han en vind komma förbi.

Det har standom hänt, att personer fått ika med Bager utan att veta om, att det varit han. Förden havemåltid slutat lyckligt. En man gick från Knäpparp till

Kärsbyg. Här kom det en skjuts, o. han bad att få ika. Innan han visste ordet av, var han uppe i vagnen. De köpte en bit, men om en stund hamnade han i ett skenrör.

— En annan berättelse talas om två mjölkerskor, som skulle gå till Ingröarp en morgon på vintern o. mjölks. Det kom en skjuts, o. de båda att få ika, vilket de också fingo. Men båda två bleva sjuka därefter, så de kunde förstå, att det måste ha varit Bager därför med.

Redan är omnämnd att hundar spelat en roll i Bagers historia. Detta framgår också av följande. En man skulle en kväll gå från Ingröarps gården till de därrande stathusen. Han mötte då en "ärestass" (procession), o. en väldig massa hundar omgav densamma. Vär person måste gå utom på fället för att ta sig fram.

En person vid namn Granqvist hade särskilt uttryckt sin inskan, att någon gång fått se Bager. Det fick han också, ty på en av sina farder stannade Bager utanför hans hus. Granqvist sätta sig då en man sitta på ett högt säte, o. en likkista sade bakspelet. Närmare detaljer har jag inte fått veta. Granqvist har för längesen flyttat från min hemort.

Det sägs, att varje gång Bager ska ut o. köra, mäste han ned till Trelleborgs kyrka, ty där stå skräckarna i vapenhuset.

Vad nu tiden för Bager sörjande bekräftar, så har vi redan hört, att det endast är mellan jul o. födelsedag, som han är ute o. far. Härna Jeppsson är emellertid den enda, som givit mig denna uppgift. Flera personer ha likvis talat om, att han mest är i rörelse vid jul-tiden. De av honom oftast befaras vägarna är mellan Knäpparp, Torkelstorp o. Maricholm. Det har sagts mig, att man där annu kan få hitta honom vid midnattstid under julen; han kommer ridande under svären o. sordomar. På vägen mellan L. Jordals o. Jordals by har han lären obestänkt alldeles upphört att färdas sedan 15 år tillbaks. En natt vid jultiden för några år sedan hördes dock av två personer, som bo en bit från varandra, ett underligt ljud, som tillskrevs Bager. Orsaken till att hans nästliga resor annars uteläßt där är ganska märklig. År 1904 eller 1905 lades nämligen nya räls vid Malmö-Ystads järnväg, som kom nyssnämnda landväg, o. eftersom dessa skenor är av stål, har Bager inte längre kunnat fara den vägen fram.

En särskild grupp bildas de sju gator om Bager, som tala om honom som förbud eller varsel. De berättas från de tre stora gårdena Knäpparp, Torkelstorp

o. Maricholm. Till innehållet är de varandras talmigen lika. De omtalas, hur patienten eller inspektören är borta en kväll. Vid den tiden, då han väntas hem, hörer en vagn köra in på gatan o. stanna, stundom med en pisk-smäll. Han går ut för att häga emot den väntade, men ingen synes till. Först fem eller tio minuter senare (stundom efter något längre tid) kommer hushunden verklig. Sedan man gjort den erfarenheten några gånger, bryr man sig inte om att gå ut, när skjutturen först höras. En särskild sjuget må anföras. Gunnar Lindstedt, som varit vid Knäpparp i över 50 år, berättar:

"Det var en kväll, då inspektören var borta. Vid sinna tillfället ville gärna hushållerskan, att jag skulle vara inne hos henne. Jag var där även den kvällen, men tiden gick, o. jag miste gärna till mitt. Hushållerskan lade sig, men vid 12-tiden på natten, då hon legat en liten stund o. innan var vaken, hörde hon buller på gatan liksom av flera vagnar. Hon trodde naturligtvis, att det var inspektören o. steg upp för att ta emot honom. Men då hon inte såg någon, blev hon mycket förskräckt. Först en god stund därefter kom inspektören.

Vi komma nu till en heder o. sista grupp av Barnsigner. I dessa förekommer Bager som allmän spökgestalt. De berättas framför allt från de förutnämnda tre stora jardarna o. hukten där omkring. På denna del av slotten har Bager blivit en ersättning både för skovnas, skovman o. bickahäst. Ty så snarligt ej endast varit i färde, så säger man genast att Bager varit framme.

Öv för huden kan det väl hända, att detta präst ofta sliv, även i skönt. Iå berättas följande från Knapparp. För några år sedan, då arbetshuden om vintern inte var så noga beständig o. man höll på länge med höschningsarbetet utan kvällarna, så ropade man, när renmen gick av: "Nu är Bager här, nu är det tid att sluta." Det var emellertid inte ovantlig, att någon skulle till renmen, när han lyckte, att arbetet för dagen kunde vara nog.

Följande säger berättas också från Knapparp. Vid jultidens hände det för, att höschnaskinen gick av sig själv, även sedan arbetet var sluf. En nykommen inspektör kom hem en kväll o. fick höra höschan gå. Han blev mycket förvirrad o. frigade, hur det kom sig, men fick till svar, att det inte var något ovantligt. En modig dräng stoppade sig att undersöka sakun mot löfver om hännan. Han gick in på logen, o. då stannade genast höschan. Men

det dröjde inte länge, förrän den modige drängen fick respons ut genom en låm o. föll ner på gödselhögen en god bit därifrån. Och så gick höschan igen.

Bager visar sig särskilt i ladugården o. stall. Där ha ryktarna ofta sett honom tidigt på morgnarna. I synnerhet vid Maricholm lyckes man ha haft besittning av detta spökeri. En namnlig intkring 40-årig man, Otto Kranz, berättade: "Jag var så liv en 17 år, när jag kom till att arbeta på Maricholm. Jag fick ligga i kostallet, o. där vägrade nistan ingen ligga, för de sa, att det spöksde, men på den huden trodde jag inte på sidant. Det gick bra till att börja med, men en kväll vid 11-tiden började det att "kasa" uts i stalliet. Jag ligg lite o. lyddes, men så ropade jag: 'Nu kan jag hålla upp, för mig skrämer jag inte längre!' Jag tänkte förstås, att det var ett par av drängarna, som ville skrämma mig. Det blev tydligt ögonblick, men så började det på ännu värre igen. Da reste jag mig upp i sängen o. tog en objekta, som stod på en hylla, o. slängde den in bland stannarna (pelarna). I det samma kom det något tungt bort på dynan, så att jag inte kunde riva mig, o. vaktlojken, som ligg hos mig, började jämra sig, att dynan blev så tung. Under huden var det ett förskräckligt väsen i stalliet. Men

med ens öppnades dörarna, det tunga lämnade dynan o nigonling för ut, vorefter dörarna slögs till med en väldig kräll.

Glundom har Bager visat sig som en gräklädd man. Den förutnämnde Johan Lindström berättade, att när han sjönade på Knapparp för många år sedan, så skulle han en kväll gå o. följa en barnmorska till statshusen. Han fick då se en mycket lång man stå vid en långa där på gärden. Barnmorskan kunde dock inte se honom. När L. kom tillbaka, var gestalten försvunnen. — Kersti Hellman, som för många år sedan sjönade på Maricholm, sätter en kväll en gräklädd skepnad stå vid en vägg. Hon sätter den fullt tydligt, ty det var klart mänsken. Om en stund sjönk den ner i jorden.

Liksom skogssnuvan o. bickahästen kan Bager förvända synen på människor, så att de inte hittas rätt. En man, som länge varit på Maricholm, hände en gång inte hitta ut ur tröskelingan, fastän han annars väl kände till dew.

Bager kan även påtaga sig annan skepnad. En man körde från Torkilstorp till Maricholm. Han fick då se en röd hopp springa framför hästarna, ända tills han kom

till vägen, som gav mot Lilla Maricholm. Det var Bager, som sprang där.

Det röar ofta Bager att driva gick med människor. På Lilla Maricholm hördes ett fristarktlig väsen bland indunes en natt. De flaxade o. grypte, som om någon var därinne o. skrämdes dem. Man gick in för att se, vad som stod på. Men då ligo änderna ställa, o. intet märkvärdigt syntes till.

Härmed mä dessa sätter om Bager varu slut. Allt minst andra dylika finnas är tydligt. Vi ha emellertid sett, huru skiftande o. brokiga folkeks föreställningar om Bager är, alltförst tanken på den huvudlöse mannen, som med väldig hastighet kommer körande vägen fram med sina flimlande hundar, på vilka tungan hänger längt ut ur munnen, ända till mannen, som giv o. pusslar i ladugårdar o. stall. Dä det är fråga om, vad människor tyckt sig se o. hör, beror osö mycket på deras psykiska disposition o. kritiska sinne. Det som syns eller hörts märkvärdigt, skulle kanske vid närmare undersökning ha befunnits vara rent naturligt. Huru människor ibland kannna ta fel siktet en av mina berättare (Nils Jöns sm) förklara för mig genom följande:

"Min far skulle tidigt ew sommarmorgon gå till

Östra Torp för att vara med på ett blinegille. Rägen
det var ganska lång, o. han misstade dessutom gå genom
en skog, där det fanns både skovman o. båckahäst. Men
han nu gav där i den dunkla skogen, kommer ett stort
klot rullande mot honom. Men far stannar i sin fö-
väning, men nu får han vidare till sin försök och se
en man, som står framför honom, o. ju mer han ser på
honom, desto längre blir han. Genom skogen rann en li-
ten blick, o. vid denna visar sig nu en vit häst. Men
far tittade nog efter, o. då fann han, att det stora
nyled (nystanet) var en "pingoo" (igelkott), mannen som blev
allt längre o. längre var en "kroged björn" (kriskig björn),
o. den förmönde båckahästen tillhörde en bekant där
i brakten. Faran var således inte så stor. Far gick
vidare o. kom fram till bestämmelseorten. Det var än-
nu så pass mörkt, att man hade ljus fint där. Far
böjde berättar om sitt äventyr i skogen, hur han sett
både skovman o. båckahäst. De andra yrkade honom
o. hörde, att han skulle bli sjuk, då han inte haft
vett att ligga. Men så talade han om vad det i
verkligheten varit, o. då lugnade de sig - "Så skulle så
kortligen också minna av de här meddelade rågnana kunna
reduceras, men därmed har inte här varit fråga.

Det är de medeltidens o. gamla, som sett o. hört Bra-
ger. De urga få blott någon ging här berättas om ho-
nom. Men även minna om gamla ha inte haft någon erfaren-
het av Brager, även om man på grund av dess plats i
livet hade kunnat misstänka något sådant. Så sa de
t. ex. gamle Lindström (75 år) så här, då jag kom till
honom: "Nu har jag gill här vid Knopparp i 56 år,
o. jag har inte sett till Brager." Han hade emellertid
hört andra berätta om honom, även om han inte lagt
stor vikt därvid. Och eftersom det nu är så, att minni-
skor ha mer att säga om de styggas o. elaka än om de
godas o. präktiga, så trode ålmönstrene namnet "gamle
Brager" ännu längre komma att leva.

Tro och sed vid slakt.

Först några ord om varifran materialet till denna uppsats hämtats. De flesta upplysningarna ha lämnats mig av muraren o. byslaktdaren Johan Jonsson, född i Björkesjö, Boöringe, 1847. Konsten att slakta lärde han tidigt, o. innan utöver han denna syssla, prots sina 72 år. Sedan ett 20-tal år är han bosatt i min hembygd, Krigsholm, Bedala. Ett par uppgifter har jag fått av lantbrukaren o. tillfälldighetsläktaren Anders Holm, därsomnastådes. Ici har jag i mitt hem o. särskilt av min goda mor fått flera minnen från Skabersjö. Uppgifter ha också lämnats mig av Hanna Nilsson från Bästad samt av en i Halmstad bosatt målare Gustaf Ahlund, född 1855, vars far var slaktare vid Ljungbyhd. Fru Ester Gullander har meddelat, hig komster från sin hembygd i mellersta Blekinge. Ur en tidningsuppsats i Svenska Dagbladet den 18 dec. 1919 har hämtats ett par detaljer. Vidare ha anteckningar gjorts ur Enskimos: Finvedabornas seder o. liv, s. 101-102.

Tiden för slakten. I den gamla almanackan, som invändes b. o. m. år 1900, kallas oktober för slaktmånad. Vad Ikins beträffar står dock tiden för slakt av nötkreatur, fär o. lammar ha inträffat något senare. Ivinen

slaktades i slakte av november eller i början av december. En "julogris" lämnades vanligen till en av vackorna närmast före jul. Iblandom låt man slakta honen av sin älskade februari, för att nassarna skulle hinna med att bli riktigt feta av höstens sädesskörd. Gåss o. ankor brukade slaktas till Märtan o. i slutet av november; några gåss lämnades till julen.

Man har i allmänhet ansedd, att mänskiffens haft en viss inverkan på slaktsresultatet. Men då det gäller att bestämma, om slakten skall äga rum i ny eller nedan, så är meningarna delade. Den vanligaste uppfattningen torde dock ha varit, att slakt bör äga rum i ny, ty om man slaktar i nedan, kommer köttet o. fläcket att krypa in vid stekning o. kokning. Enligt gammal folktro blev ju nästan allt, som ägde rum under ^{lyckosamt} ny, ty det kom alltid att tilltaga liksom den växande manen. Men tanken kunde också gi en annan väg. Under nedan ansätts krafterna i naturen vara rodnadade, o. detta gällde även djuren. Kött av djur, som slaktas i nedan, blir förra dött o. därför mera hållbart. Enligt denna uppfattning kom det att växa mask i köttet, om man slakta de undan ny. (T. Dahlbäck: Av. Allm. Liv, 474). Man har särdeles kommit till olika resultat, då man funderat över de olika man-

skiftens betydelar för slakten. Det har även funnits de, som hällt före, att grisens skulle slaktas i nedan, för att fläcket inte skulle haka in (Bjästad). Underlig har ofta folket giken varit.

* Kästslakten och dess utövare. I regel var det någon äldre man i byn, som hade det häderuppgifvet att slakta. Men inte all slakt överläts åt byslakturen. De djur, vars kött inte användes till mat, ansågo obedrige att slakta. Därför möste det finnas innan en "djurdödare," som visserligen inte värderades särkort, men som likväl var oumbärlig. Det var den s.k. "rockaren." Han hade på sin lott att ta livet av hästar, hundar o. katter. Det gick inte an, att en vanlig minneslös ens dödade en katt eller hund, ty blev detta bekant i bygden, så var det inte möjligt, att han en tid fick det mindre trevliga rockarnamnet.

Rockaren var ofta en moraliskt dålig person. Rätt o väldigt gick det till, när han slaktade. Den som ungicks med en rockare, ansågo vara mindre nögra knad. Det försom inte, att han intjuts till något saloseller gille, o. innan mindre var han värdig att få veta med på båndsp o bröllop. Rockaren troddes nog ibland stå i förbund med den onde själv, o. som en följd därav

visste han mer än vanliga människor. Exempel finnas på, att även kvinnor varit rockare ("Kolfskan" i Gvedala Byer).

Kästslakten ägde vanligen rum på hösten, när plöjningen var slut. Då var ofta de unga djuren så magra o. eländiga, att de knappast rikade på till "Rockarebacken" eller vad nu platsen hette, där den sista striden skulle utkämpas; det brukade vara nigonstens åka i marken. Kästen stårde i bringan, o. så fick den gå runt, tills den störtade. Huden var det enda man tog vare på den döda kroppen. Det övriga blev liggande till salosmet för olika djur. När så köttet var uppdelat, lågo delarna benen där o. lykte, tills äntligen nigon higgare lockades av utseendet, att få nägra tren för dem.

När de vita rebenen lågo där på marken o. lykte, fickte man, att de nämnde om spjälarna på en "pinne soffa" (Böringe-hakken). Härav kom det sig, att rockaren även fick ^{hetas} "spjällrockaren". Detta namn passade så mycket bättre, som "soffans" förfärdigades på efter hösten. "Vallackaren" är också ett namn, som kommit rockaren till del (Bjästad). Mer officiellt benämndes han nattman, vilket förutom egentligen användes vid tilltal.

Rockaren fick vanligen betalning i natura. Då han t. ex. dödat en katt eller hund, fick han en brödkaka eller en bit fäss. För hästslakt erhöll han utom naturaproducter en plätt (33 öre) eller en halv dalar (50 öre), sändsom t. o. m. en hel riksdaler. I så fall fick han ett par supar jämförde breddes matar, vilket han mottog antingen stående vid dinetten eller sittande vid nedre bordändan. Han fick i värje fall inta komma längre in i fröks spännet, som också kallades "rockaresjuddelen". God det en vägga på golvet, så tillät inte modern, att rockaren kom i närheten av den.

På 1860-talet började man flit hästar utan tillhjälp av rockare. Tid samma tid försökte man sig på att åta hästkött. Det ansågs dock till en början mycket farligt att göra sival det ens om det andra. Dessa fördomar ha bibehållit sig ända in i våra dagar. Iro inte helt försvunna än. Ett gott arbete på detta område gjordes under kristiden, särskilt sommaren 1918, då människor fingo prova på att det godt gav an att åta hästkött. Huru försiktig man var för den orkens mat vid övergångstiden synes av följande berättelse (meddelad av Anders Holm). Det var en präst, som ville lära folk att åta hästkött. Han hade en fet o. präktig man, som

skulle bli försöksobjektet. I så intjöd han sina vänner o. grannar till ett stort gästabud. Söderna kommo o. lät sig väl smaka av den sköna stecken. När alla varo mötta o. belåtna, frågade prästen: "Nå, vad har ni nu, att det är för kött ni har åtit?" - "Det var väl ridjan eller hjort," svarade man; men det giv. det samma, vad det var för något kött, för gott var det i alla fall." - "Jo, det är mina bruna mår, ni har åtit," fortsatte prästen. Då började de "ge upp", den ens efter den andre, t. prästen höll på att få sprytk. Han blev ständig för sitt handlingsätt, men min berättare visste med dels, att den dyra prästen slapp lindrigt undan.

Till rockarens syssla hörde även att utföra bestyring av hästar, hundar o. katter. Grisar o. lamm brukade ägaren vanligen själv köshera. Det bortsökna tog man inte vars på; det kastades ut hundarna. Den kostnade kalven blev osr, grisen blev galt o. lammet bede. [En gift man, som inte hade något barn, kallas också bede. - En tacha, som ej fått lamm ett år, kallas hena (el. höna). Lägg smädenamn mot en kvinna, som ej kunde föda barn, användes "gålhona".]

En kostnungen motsvarande prästdu förtogs sändsom med hondjuren bland svinen, i det man tog ut ägg

stockarna. Även detta utfördes av rockaren. Det kallades att snitta svinen eller att "taga ut det kida" (kita) o. gjordes för att de skulle bli lagnare o. ita bättre, även för att förhindra befruktning, då svinen gingo i skogen. Man hade förr ofta svin, som man låt bli he till fyra år gamla. Nämligens slaktades inte någon gris, förrän den var över ett år. Man förstörde däremot, att en dylik operation var av behovet påkallad.

Slakt av svin o. andra djur. "Den morgonen, då grisen skulle slaktas, var det liksom en olycka var förestående," sade en av mina berättare. Man sprang omkring i huset o. slog med dörrarna o. lycktes inte vara vid riktigt gott humör. Mycket var ju också i morgningen i den tidiga morgonfonden. I holländskhet skulle helst vara varmt, när slaktaren kom vid fyrsidén. Vidare borde kaffet vara färdig, så att slaktaren kunde få sig en jölk, innan arbetet började. Ett par stykesupor misstes han i varje fall ha.

Så gick man da ut till grisens, som dagen förra knappast fått någon mat, för att inte barnarna skulle bli för svira att göra renna. En allvarlig brytnad iakt togs nu; något onödigt prot fick inte förekomma. Framför allt var det förbjudet att synka djuret genom att t. ex. säga: "Min lille slaktare, nu ska du dö." Da froddes döds-

kampan ble svår, o. slaktaren blev därfor mislyckt, om han fick höra något särskilt. Då grisens stukits, var ett framfimmet till hands med ett köl o. bog mot blodet, vilket skulle omröras med en visp för att inte leva sig. Om kvinnan därvid undslapp sig ett "förses", så var detta ett däligt tecken o. det kunde lätta gi galef med slakten.

När grisens var död, skulle slaktaren gå in o. ta stickesupen. Men in en ping har det hänt, att grisens lämnat sin plats, när slaktaren o. hans medhjälpare kommit ut igen. Den har nämligen på grund av den diligenta stickningen inte varit mer död, än att den rest sig upp o. begivit sig istad o. det stundom längs vägen, så att det t. o. m. varit svårt att finna det bortblagna djuret.

Efter skällningen togs grisens in i stugan, där den var bades på själva stugobordet. Detta var naturligtvis synnerligen ohygieniskt, särskilt när man tänker på att golvet var av lexa. Stundom skötte man om skällning o. rökning i köket. Att man sökte sig inombur, torde delvis ha berott på att de lyktor man hade varo av mycket enkelt slag, o. ljuset släcktes lätt vid vindar o. drag. Under det att arbetet med slakten pågick, såg man också ofta, att någon framme o. obekräkt kom o. hittade på. Somliga personer saades ha ond fot med sig; de ansigtsställa

till och o. försorgelse. Som en sådan person tillstodde, blev slaktaren särskilt orolig. Då kunde det gå galat med alltannan. Av samma oanledning dels inte vararidigt att låta rum som helst se grisens under uppoäts-tiden.

När räkningen var nödörflytt understödd, togs grisens åter ut på gården, där den skulle skäras upp. Under detta arbete hände det ibland, att slaktaren gjorde sig viktig över sin kunskap om djurets byggnad o. s. v. sade: "Här ser man, att vad Gud har sammanfogat, det skall människan inte åtskilja." Då fötternas skulle skäras av, göllde det för slaktaren att häffa leden. Kunde han inte det, så berivsde han sig därmed vara en dålig slaktare. Man har också sagt, att den som inte kunde häffa leden, han kunde heller inte lyga (Böringe). Ett egendomligt bruk var, att den avskurna foden skulle stötas mot det ställe, där den sattit, innan man lade den ifrån sig. Det samma skedde, när huvudet skurits av. Fråga man en gammal slaktare, varför han gör så, får man till svar ungefär följande: "Det är nänting, som man alltid ska göra; far gjorde så, men vad det ska betyda, har jag inte kört." Här döljer sig tydligen någon gammal föreställning, som glömt bort, fastän det direkt anknutna bruket ännu lever kvar.

Kor o. var bedövades, innan de släcktes, vilket däremot inte skedde med fir o. kalvar. Dessa djur flöjtu, vilket är ett rätt oö ansträngande arbete. En duktig slaktare kunde dock i allmänhet flöja fir o. kalvar utan kniv, sedan huden blivit uppsökuren under djurets huf.

Gom lön för sitt arbete fick slaktaren en av de vackraste bitarna av djuret. Att slakta julgrisen ansågs värtan som ett hedersuppdag, o. därfor tog han ingen belöning förutom mat o. brännvin samt ett stycke flock. I Böringe-trakten var det regel, att slaktaren skulle ha det. o. k. slaktstycket eller "dallbagen", d. v. s. stycket omkring stöckhället. Så blevo slaktaren s. hans hushåll dessutom bjuda på pölsgille dagen därpå.

Ejuk domar o. lyken som slakt kunde istå komma om ej visser försiktighet iaktaggs. "När slaktaren hade släkt grisens, skulle han genast sticka kniven i jorden, för att grisens dödskamp skulle bli lättare", berättas det från Blekinge. Samma bruk har iaktagits även i andra trakter (ent. uppmärks i Sk. Dagbl.), även om motiveringen varit en annan. Man har nömligen haft för sig, att om någon kom förbi en plats, där slakt ågt run o. blod flutit men slaktaren ikke iaktagit nämnda försiktighet, så kunde personen ifrån drabbas av blodmask. "Maskarns" tankes

som om för blott ågot osynliga kryp, vilka hängde in i människans blodkärl o. förgiftade dessa. Den som råkade ut för något sådant, troddes ha ytterst svart för att bli bota.

Det var stängt förbjudet för en levande kvinna att vara nära varande, då grisens stöks, så att hon hörde djurets skrik eller sig dödaryckningarna. Då fruktade man, att barnet skulle få slaget. Därför brukade vanligen en äldre kvinna "röra efters grisens." Men sedan djuret var dött, kunde hon vara med o. utföra vad för något som helst, blott hon sättade sig för att få något blodmärke i anslaget, vilket kunde förorsaka, att barnet erhöll ett liknande märke. Hände det likväl, att hon fick en stänk av blod, så skulle hon lätsa om ingenting o. ej ha brått om attstryka bort det utan läta det sitta o. torka.

Ingen annan än modern kunde bota ett barn, som hade slaget, ensig man. Då miste emellertid fadern slakta en gris eller annan djur, efter vilket slaget troddes häckas sig, o. så skynds sig att ta blodet ur hjärtat. Detta skulle modern röcka barnet att dricka. Lite emblare har man dock sikt gå till väga. Ibland hände det nämligen, att det kom en lycklig moder till slaktaren o. bad att vid ett visst tillfälle få hämta lite blod. Detta skulle ske under tystnad,

bidle när hon kom o. gick, o. därför miste man ha reda på saken i förväg. Den sjuka skulle på något sätt ha några droppar i sig.

Det må tillåtas mig att här berätta följande, som inträffade i min släkt på 1860-talet. Lilla Karin hader varit frisk o. kry ända till den dag, då hon fyllde två år; det var den 27 maj. Då blev hon sjuk på sin födelsedag, o. sjukdomen ville inte upphöra. Hon blev alltmera grålig o. klen, o. man förstod, att sluket nalkades. Den lilla lagen emellertid o. kämpade med döden över ett dygn; detta hände i mitten av juli. Hennes enda iga brast, men livet flydde ej. Ständigt ironde sig hennes unna o. ben; vänster arm o. höger ben o. förlam. Hon fick också anfall, som påminde om slaget. Föräldrarna gjorde, vad de kunde, för att förhindra hennes pligor. Man röpte hennes namn genom fönstret o. vände ryggatå över henne, men ingenting ville hjälpa. Emellertid syktes sig någon av de näravarande kvinnorna märka en likhet mellan barnets rörelser o. dödaryckningarna av en gris. Nu påminde sig modern, att hon vid gästslakten i november månads sek före barnets födelse hört - ej sett - en gris länge ligga o. baska, d.v.s. lämna vingarna innan den dog. Nu gällde det att inte vara rädd. Hon skar ett hål på brösten av en levande gris. (En gris var

därefter genast till hands att hugga huvudet av gässen.) Så öppnades hjärta, o. det varma blodet droppades i barnets hals. Ett par minuter därefter hade befridaren kommit. — [Inom parentes må enförs anledningen till de nämnda åtgärderna: röpa barnets namn genom försret o. vinda ryggakn över detta samma. Man hade för sig, att barnet kunde få slaget, m näsan, då modern var havande, kom o. häftigt röpade hennes namn genom försret, så att hon blev förskräckt. Botemedlet var därför att röpa barnets namn genom försret. — Om man höll på att laga "ryningen" på ett hus, i vilket en havande kvinna befann sig, o. man så kom att vända ett par ryggakn mitt över det ställe, där modern för tillfället var, så kom barnet att få slaget. Botemedlet var att vinda ett par ryggakn över det ställe, där barnet låg.]

En havande kvinna fick ej lov att åta vad förra gången helsat av det slaktade djuret. Klaffarna i hjärta, de s. k. ironen, skuris noga bort, fy om en havande kvinna kom att åta dem, så fick hennes barn stor sår. För sörjigt bortskuras alla skarpa snibbar på hjärta, lungor o. lever, innan de koktes o. användes. Om dessa kommos med i maten o. åtas av en havande kvinna, så kroddes hennes barn få snibbsår, d. v. s. sår, vars nedre del är fastvält vid

kinden (Blekinge). En havande kvinna borde heller inte åta svinsötan, ty då kom barnet att få stora, nedhängande sår. Inte heller var det bra att åta svinfötterna, ty då kunde barnet få fistel.

Den ursprungliga orosken till dessa försiktighetsåtgärder borde ha varit, att de ifrigavarande delarna, t. ex. hjärthlaffarna är odugliga eller mindre lämpliga till minniskofta. I så här man hittat på lämpliga förklaringar till att de rotades.

Ett ganska markant bruk meddelades av Johan Jönsson. Den lapp, som från andra halvotan skjuter in i första (allas) o. kring vilken huvudet vides, skulle huggas bort på vinet, när det styckades. Orsaken var den, att om en skanes kvinga (havande kvinna) kom att åta nämnda lapp, så kroddes det ha till följd, att barnet en gång skulle komma att utfinna ett brott, på vilket halbhuggning måste följa.

I Folkminnen o. Folktankar (1915: 2: s 48) har Olof Christoffersson meddelat, hur barnet kan få "leverlyfe", om modern under havandeåtgärden riktar stora till en lever. Lyft består i en rödaktig, soampig växt, som liknar lever. Botemedlet är att modern ger barnet "löns" en lever, o. med den snyktes lyft tre gånger. Sedan åtlämnas lever

tigandes.

Köket borde ej åtas samma dag, som slakten ägt rum. Man hade en obehaglig känsla av, att djuret ännu inte var riktigt dött. Det måste fört bli riktigt genomslaget, innan det kunde användas. Inte heller borde man stycka den döda kroppen, förrän den var fullständigt genomklydd. Dock förekom det bland personer, som inte var så nogräknade, att man redan samma dag smakade på det nydelaktade. Ja, det berättas t. o. m. ha hänt, att man smälte ishorns med det samma, så att slaktdelen fick smaka flottet, innan han gick hem. Det lyckte han emellertid inte s. v.

Huru olika delar av djuret användes jämför nagra allmogebenämningar. I Blekinge brukade man inte röta fläsket, utan när det var tillräckligt salt, upphängdes det bort på vinden till lärkning. Dock var det inte tillräckligt att åta fläcket späckat, förrän göken gått över det, alltså först fram i maj. (Detta minns i Sv. Allm. Liv, s. 485). I Blekinge har man tydligens bithö läkt sig konsten att spara in i Skåne. I min hembygd blev nämlijew kött o. fläsk alltmera sällsynt på bordet fram emot sommaren, o. då sade man med en skämtsam inspelning på de enformiga söndagarna efter Trinitatis: "Det märks, att

"vi nu har de bra trinitaterna".

Köket, som ligger närmast rygggraden, kallas i Båstadstrakten för "rygglyxen". Halsstycket benämndes "viringen".

Förut är nämnt, att man tog vara på grisblodet. Från Blekinge berättas emellertid, att det för en del är sedan fanns personer, som inte ville använda blodet, emedan de ansågo, att djurets själv fanns där. Detta var nog en följd av den gammaltestamentliga uppfattningen, som framhålls på så många ställen i Moseböckerna (t. ex 3 Kos. 17:14) o. även i Apostelgärningarna (15:20).

Blodet användes till korv, pøls o. blodpannkaka. Blodkorven kallas ju i Skåne för pølsa. Smakbitar av denna skickades frikostigt omkring till vänner o. grannar, såsom det också framgår av ordstävet: "Det är inte hälften så noga med en pølsa i slaktkilden." Vad nu tillagningen av blodkorven anger, så hörde detta till husmoderns viktigaste arbete vid slakten. Den skulle naturligtvis vara riktigt god, så att man kunde slippa att få anmärkningar för den. Dock borde man i allmänhet ha följt den gods regelvakt: "Lagom pølsa är bäst." Det gällde vidare att förhindra, att korvorna sprack. Men därfor visste man råd. Mycket eller "millet", som inte användes till mat, hade här en uppgift att fylla. Den kallades för pølsrakturen, pølsevararen

eller pölschällaren o. Lades i grytan tillsammans med korvorna för att hindra dem att spricka. Innan korvorna lades i grytan, slöttes de mot grythanken, under det man syst lärde för var o. en: "Döcker till, mens polsonna koka." Man fick inte rikta korvorna, medan de lågo i grytan, ty då kunde de spricka (Blekinge). I Bästadskatten frigade man, när mjälten lades i grytan: "År hälle hemma?" I Finn. b. omtalas, att husmodern slog varje kov tre gängor mot spiselmuren, innan den lades i grytan, varvid hon utbrade: "År hälle hemma? Spricker du i lu, så skall jag ge dig för sju."

I min hemtrakt brukade man gömma några pölor till annandagssub. Då skulle normalt allt hufolket åta blodkorv på morgonen för att må bra under det kommande året.

Från Blekinge omtalas följande angående tillslagning av pöls. Degen gjordes härde som bröddeg därigenom att mycket mjöl ållas i. Den formades till svarta bullar, stora som två sammalagda häxiga händer. Innan varje pölt lades en liten iskor. Efter hauroen kokades pallen. Den kunde gömmas till framåt våren. Man brukade åta den skekt eller kall utan något annat till. Med snyggt häxigt lade man följande uttryck i de onilas man:

"Åh brod till pallen, era sogelhästar!" — I Bästadskatten gjordes hilkakor av pältdagen, vilka hängdes upp på loftet. När de skulle användas, koktes de i vatten o. mjölkvis slögs över. — Åtta länga o. lever användes leverbör.

Bindts gallbläss tog man van på. Den hängdes upp i skorstenen, där den fastnade till en smörja, som sätter hanvit ett utmärkt bokmedel mot frostskador. Gollan har även använts mot ormbrott o. trolldom (Finn.).

Urinblässen är svinen blässes upp o. torrdes. Den användes i stället för glas i lyktor, även sison tobaksprut. Man har också lagt is i därronerna för att användas vid sjukdomsfall. Så fick naturligtvis barnen någon att stoppa åtter i o. skramla med. För att nu sala om leksaker, så blev barnen i tillfälle att förföriga flera dylika effekter. Av de längre benen i svinfoten förfärdigades "kastasuror." Två halv stockar i benet med en syl. Genom hålen passades en tråd, o. så kunde man roa sig med att snura. Av gässkrapan gjordes en rund ring, i vilken man lade åtter, o. så hade man en gässkramla.

Det som var odugligt till människoföds eller annars inte kunde användas, fick hunden. Hitt höra först o. fångat en del köttlar i halsen. Det s. k. "fisbenet" skulle också hunden ha.

De stora benen i svinen (käkbenen o. lårbenen) användes i Blekinge till bykben. Man lade dem på botten i bykkaret för att later litet skulle rinna undan.

Av svinbost jämte lite hästgäl o. blåvor spunnas s. k. "svinatarsor". Dessa användes till enklare tömmar o. till fjäder. De var mycket elastiska men ganska slacks o. blev ej styva efter att ha varit vila.

Av nötkreaturs horn gjordes skedar, kammar o. pölshorn, ett slags hattar, som bevägnas vid korstoppning. Mindre horn, t. ex. av baggar, användes till sandhorn.

Bladmagen i nötkreaturen kallas i Svärda-hatten för lappakulanen, i Blekinge hade den namnet femkollappen. Om man hade något arbete, som var trångt o. besvärligt, brukade man säga: "Det här är värt, än om man har fitt tag i femkollappen." Nålmagen kallas "sladdan" (Svärda-hatten). Löpmagen i kalvar benämndes leva o. användes vid ostberedning. Livmodren i kor kallas kalvsmoren (även morslösan), i stor fölshamn o. i grisar grisahamn.

Ijåloddar användes ej utan begravdes. Var det friga om nötkreatur eller får drogs dock vanligen huden av. Lamms- o. ferkudar grävdes i hummar. De behandlades då med

alun, salt o. krita samt något rivande medel, som tog bort det feta. Hinskade förskin var sådana, på vilka ullen tagits av. Hundskinn har används till jaktrökor o. även till smi mattor.

Pungarna av baggar ansigts som en läckerhet (enl. Ahlund). Det lär ha hänt, att man av fjurar anmåttat pungen åt någon misshaglig person eller fijare (enl. dens.).

"Tjuramien" lags ut o. torrades; ibland stack man då en hopp genom dessomma. Den blev efter torrningen härdat o. användes till hopp eller ridspo. En "tjurami" var ett fruktat grisar; slagskämpar använde ofta dom sidon o. brukade då sticka in dem i rockärmen. De varo nästan ublälliga, o. därför saade man om vissa personer: "Den han är seg som en tjurami".

De sedor o. bruk vid slakt, som här skildrats, var de nu mest tillhörda det förgångna. Den nya tiden har hopp med sig stora förändringar, inte minst på detta område. Och eftersom denna grupp av vana folkminnen sällan är mer uppmärksamt än många andra, så gäller det att ej vanta för länge med antebanden, om ej ett rätt så viktigt kapitel i vår gamla allmogekultur delvis skall hänfalla åt glömskan.

Om kungen, som aldrig saade:

"Det var lög.".

Det var en gång en kung, som bodde i ett land långt borta. Han hade en son o. en dotter. Därfor att han hade en son, var det tydligt att han ikke alltid kunde få behålla sin dotter. Ty om det kom en prins o. vann henne, så miste han följa med denne bort till främmande land. Men kungen ålskade sin dotter så mycket, att han inte ville ha henne bortgått. Därfor saade han, att endast den skulle få prinsessan, som kunde komma honom att säga: "Det var lög." Han brukade niohundra aldrig använda det uttrycket, utan när det berättades något oholigt, så saade han på sin höjd: "Det var konstigt" eller "Det var bra märkvärdigt."

Många var de, som kom o. friade. De försökte lycka kungen full o. örade upp sig, så att de hade mycket oholiga historier att berätta, men han svade bara: "Det var bra märkvärdigt."

Tiden gick, o. prinsessan blev allt vackrare, o. allt fler var det, som kom o. friade o. lyög. Men ingen lyckades överlästa kungen, o. han var glad över, att han fick behålla sin dotter. Så var där en pojke, som hade en

åsna, på vilken han red från marknad till marknad o. handlade. Det var en glad o. fantasifull pojke, o. han kunde svaras ihop de mest befingda historier. Han fick härs tales om villkoret, som var uppsatt för den, som skulle vinna prinsessan, o. han lyckte, att det skulle vara en lätt sak att få kungen att säga: "Det var lög." Han gick upp till slottet o. bad att få tala med kungen o. berätta en historia för honom. Kungen kom o. pojken började berätta.

"Det var en kväll jag var ute o. red på minnions o. skulle till marknaden. Jag hade ridit hela dagen o. lyckte, att det var lämpligt att stiga av o. vila. Månen sken så vackert. Så bröt jag av en pilkappa. Stod ner i marken o. band åsan vid den. Pilas värmor som Kungs Majestät och mycket fort, o. den där pilen vände o. växte, så att den om en stund räckte ända upp till månen." "Det var konstigt," sa kungen. — "Som jag satt där," fortsatte pojken, "funderade jag på att blätra upp till minen o. se, hur där sät sig ut. Ja, tankt o. gjort; jag blätrade upp, o. där var mycket märkvärdigt att se. Men så kom jag att tänka på, att jag skulle till marknaden dagen därpå, o. börja se efter pilkappan, på vilken jag skulle blätra ner igen. Men han Kungs Majestät tänkte Åsan

hade rykt upp pilkappan, så att den fallit. Hur skulle jag nu bär mig ut för att komma ner? Men som jag nu gick där o. spontulerade, fick jag se en hög haver-
agnar ligga i en krok på manen." — "Det var mycket konstigt," sa kungen. — "Jag tänkte: 'Här kan jag sna mig ett rep,' o. det gjorde jag också, men det räckte inte längt. Jag fick skara av däroppe o. skaror i hänen." — "Det var märkvärdigt," sa kungen. — "Men så kom jag så sminings ut längt, att jag lyckte det kunde vara lagom att hoppa ner. Jag släppte repet o. hoppade ner, men då kom jag med huvudet mot ett berg, så att huvudet blev sittande i berget." — "Det var mycket märkvärdigt," sa kungen. — "Ja, så miste jag springa bort i en bondgård o. lämnade ett järnspett för att bryta loss huvudet. När jag kom tillbaka med järnspetet, stod där en varg o. ut av huvudet. Då kom Hans Majestät första, att jag blev bide ur o. förskricket o. slog till vargen med spetet, så att den hoppade ett brev." — "Nej, vad stod där i det brevet?" frågade kungen. — "Ja, i det brevet stod, att Hans Majestäts farfar hade varit hovraktkare hos min mormor." — "Det var lögner," sa kungen. — "Då är också prinsessan min," svarade pojken.

Ann. p. sid. 52-53.

Lasse Ryde.

Lasse Ryde var ute o. vandrade en natt i Östergötlands bygdar. Det var sjätte julnatten. Då fick han se, att där var tåkt i en kyrka. Då tänkte han: "Det var bra; nu har de börjat julstötan. Då är naturligtvis lite varmt, då ska jag gå in där." Han saj att kyrkan var full av folk. Men när han kom in, släcktes alla ljusen, o. där blev ett fastigt schasende runt omkring honom. Han försökte komma ut igen, men när han kände ejper i dörren, var den låst. Han undrade, vad det var för folk i den församlingen, som visade ut så där. Han gick därinne o. illsköts upp sig o. sov o. undrade; han kände ju inte komma ut, o. skunt var det i kyrkan. — Det var de dödas julstöt han kommit till, men det visste han inte.

Det led emellertid mot morgonen, då vanligt folk skulle ha sin julstöt. Då kom klockaren för att stimma orgeln. Han fick höra det fastiga ovändet o. gick till prästen o. sv. att det spikade i kyrkan. Prästen tog en bok med sig o. började läsa utanför kyrkdörren för att mana bort styget, som väsnades därinne. Då förstod Lasse Ryde, att det var över honom de läste. Men då ropade han: "Inte behöver ni läsa över mig, men vad

behöver nu läsa över era elementskade församlingsbor, som springer ur kyrkan, innan pristen har sagt emellan, o läter mig bli innehållst." Då svarade de, för de förstod, att det var en mänsklig varsel. När vi Lasse Ryde talat om för dem sitt äventyr, förstod de alla tre, att han varit på de båda julotta. Men han blev inte rädd för det. Det fanns ju endast hundratjugot ingenting, som han var rädd för.

Då frågade de honom, om han vägrade sova en natt på den gamla herrgården. Lasse Ryde undrade, hur det var där, o. då sa de de, att det var en herrgård, på vilken ingen vägrade sova, eftersom de blev ihjältrivna. Herrgården var visserligen stor o. vacker, men där invändes endast några rum till hushåll o. snickarverkstad, o. dessutom fanns där hönshus. Herrmannen hade måst bygga ett litet hus bredvid o. var mycket leden över att han inte kunde använda sin fina byggnad. Han hade emellertid en vacker doppe, o. henne hade han lovat bort till den, som kunde hära bort språnen; den skulle få henne till åktu. De frågade nu Lasse Ryde, om inte han ville försöka sig på det där. Han svarade, att han nog ville prova på o. sova där en natt. Men han tyckte, att det var knägt att man alltid ledes ensam. Måtte det inte fanns någon, som ville göra honom sällskap? Jo, klockarens dräng var lärad för att vara

med. Inte heller han brukade vara rädd, bara han hade någon med sig.

På kvällen gick Lasse Ryde o. klockarträningen upp till herrgården. De tog in liket vid ett eldsö med o. satte sig sedan att språka, för att huden skulle gå i förväntan på vad som skulle komma. Som det var rätt kallt, måste de ligga mycket i auge, o. fram emot solhöjden var också slut. Klockarträningen gick då ut på verbacken för att hämta mer. Men han kom inte tillbaka. När Lasse Ryde hade väntat en stund, tog han en vedbrand o. gick ut för att se. Då låg drängen ihjältriven på backen. Lasse Ryde tyckte, att det var knägt, men han tog en famn ved o. gick in o. lade på elden. Därefter gick han in i hönshuset o. tog en höna, på vilken han vred huvudet av, o. så började han placka hinnan för att ha något att göra.

När han suttit en liten stund, bröckade det på dörren. Lasse Ryde svarade själv. Då stod där en likkista uppstilt utanför. Lasse Ryde drog sig likt baktinges o. likkistan hoppade in i rummet. Men Lasse Ryde sände: "Här får man inte vara rädd." Han delade locket av kistan, o. då var där en gammal man i den somma. "Varför ligger du inte, där du ska ligga, o. vad hoppas du härför?" frågade Lasse Ryde. "Jo," sa den gamle mannen i kistan,

"Jag har gjort så mycket ont, att jag inte får vila, förrän det är Gottgjort. Jag lurade från den fattiga änken bortom skogen hennes jord o. hennes enda ho. Men jag har haft guld, som står nu i källaren vid den södra väggen, o. ingen vet om dem. Av dessa ska du ta o. ge änkan o. hennes barn den ena. En ska den nya ägaren till huvudgården ha, o. den trede tunnan får du för ditt besvär. Vill du ställa om detta, så ska jag aldrig komma hit mer." "Jo, det lovade Lasse Ryde. Så sattes han locket på kistan, o. hennes hoppade ut.

Lasse Ryde lade nu mera ved på elden o. fortsatte att plocka honan. Men rätt som det var, knackade det på dörren igen. Lasse Ryde tänkte, att något varit kunde det inte vara än det, som nyligen varit hos honom, o. därfor ropade han: "Stig in!" Då öppnades dörren, o. in kom själv Skam i egen hög person med bokfot o. långa klor på fingrarna. "Jaaa, är det nu," sa Lasse Ryde, "du är det väl nu, som har rivit ihjäl drängen för mig?" — "Jag kunde inte hjälpa det, han kom i min väg," svarade Skam, "men kanske jag får hjälpa till att plocka honan?" fortsatte han. — "Ja, men du har för långa naglar; jag har en insättning här, som är alldeles utmärkt att klippa naglar med," sa Lasse Ryde o. pekade på hyvelbinken. Så sattes Skam fingrarna i stravställningen,

s. Lasse Ryde blände till allt hårdare o. hårdare.

Då förstod Skam, att det måste vara något bekämpa, o. bad, att han för all del måtte få bli fri. "Tro du inte, att det gjorde ont, när du rev ihjäl drängen?" frågade Lasse Ryde. "Du sliper inte los, förrän du skriver under på ett kontrakt, att du aldrig mer kommer hit."

Det gick Skam med på, men han ville likväl för egen del ha en liten kulle, som hette Fridskullen o. som låg på herrgårdens utlägg, o. vembelast, som kom upp på den kullen, skulle vara hans. De blev överens härom, o. Lasse Ryde släppte efter så mycket, att Skam kunde skriva under kontraktet. Sedan blände han till igen, för att inte Skam skulle glömma, hur det händes. Så släppte han honom, o. han för ut genom skorstenen som en blått.

På morgonen gick Lasse Ryde till herrmannen o. talade om, att nu var det inte längre farligt att bo på herrgården. När herrmannen övertygat sig härom, fick Lasse Ryde hans dotter till åkta. Och de levde lyckligt o. väl i många år.

I en gång var Lasse Ryde ut o. jagade, o. hans hustru var med. Da fick de se en hare, som sprang upp mot Fridskullen, o. Lasse Ryde följde efter utan att tänka sig för. När ibland kommit dit upp, förändrades haren till Skam,

v. han sade: "Nu är du min." — "Det är jag väl," svarade Lasse Ryde, "men för jag inte fört gämer & baya avsked av min hustru, som sitter i vagnen?" — "Jo, det får du väl," sa Skam.

Lasse Ryde vände tillbaka till sin hustru, & talade om för henne, vad som hänt. Hon blev mycket leden. Men för jag gick med dig som jag vill," sa han, "så kanske vi kan skrämma bort honom." Detta gick hon med på. Så tog hon henne & bar henne med buren i väderet mot kullen. Skam frågade, vad det var för nigt han kom med. "Det är skruven," svarade Lasse Ryde. "Nej, ska du ha dämt, så ger jag mig väg & kommer inte igen," ropade Skam förskräckt. Så försvann han & syntes aldrig mer.

Anm. Dessa båda sagor ha berättats för mig av fru Ester Gullander, född i 1890. Hon har lärt dem av sin far, skomakaren Adrian Lundin, som är bosatt i Listerby socken, Blekinge. Hon hörde sagorna under sina lärarår, då han i sällskap med ett gammalt original, "Elias i Piggemåla," genombandade Långsjö, Vissefjärda & Ljungsbergars socknar i Småland samt Elmeboda socken i Blekinge. Sedan år 1888 bor han emellertid i Listerby, & där har han under årens lopp flitigt berättat sina sagor m.m. för vintänds

kunder. — Den första av de här meddelade: Om kungen, som aldrig sade: "Det var lög," firas som en novellsaga. En liknande storfinns under rubriken "Det var lög" bland Bondecons Svenska Folksagor (sid. 110). Där är det emellertid prinsessen själv, som blir narrad att säga de idedigna orden. Momentet med hovetagnas förekommer även där liksom i Grimms sagor: n:o 112, "Der Dreschflegel vom Himmel." I den sistnämnde är det dock inte prinsen en någon prinsessa eller något överstående med ord. Talet om en välf, som röcker ånda upp till himmelen, förekommer i Contes Populaires De Lorraine: n:o III, Le País De Rome. — Den senare berättelsen, Lasse Ryde, sondr. förses som en kombination av sågen & saga. Givab signerna om de döda julotta som berättelserna om hur Skam blir lurad är ju allmänt bekanta. Ett exempel på de förra finns vi i Norske Folkraceeventyr, s. 64. I Bondecons förutnämnde sagor finnes en med namnet Knekt, n:o 15. Skam blir där narrad & skrämd på liknande sätt, som omtalats i Lasse Ryde.

Majsjungning i mellersta Blekinge.

Fru Gullander har berättat för mig följande om majsjungningen i hennes hemtrakt, till vilken vi då fört
frånst Röks Listerby socken.

Kvällen före första maj samlas flickens ungdom, både
gossar o. flickor, med en eller två spelmän, som flickorna
fislar o. dragspel. Vid grinden till varje hus, där man åmmar
sjunga, stampa de o. smälla av alla krofter, o. så börja de:

1. Om sätta vi maj uti eder går,

Maj är välkommen,

och friga om vi sjunga får,

2. För linden den bär gröna löv om våren.

Under heden går man upp mot boningshuset, där slår man med
knytnivana mot väggen (som är av hä). Sedan ställs de upp sig
under det fönster, där familjen vanligen viskar.

3. Så sätta vi maj uti eder vägg,

och så bedja vi er om en halv fjög ägg.

4. Maj honan giva ägg på fat,

till pannkaka, äggamat.

5. Och bina var och honung söt,

och boete till bockegröt.

5. Mai liken gro i singarne,
och gräset uppa i ängarne.

Börjar man då röra på sig därinne, sjunges det:

6. Och mor hon hör på golvet gå,
hon letar efter ägg i varanda vrå.

7. Och far han är en hedersman,
han hjälper till och leda så gott han kan.

Hörer ingen röra på sig, sjunger man:

8. Och han vi inte ägger få,
så lit då brännvinflaskan gå.

9. Och han vi ikke brännvin få,
så lit då pengapungen gå.

Har man fått något under sjungningen, så stämmer den
upp, som står vid trappan för att hälsa mot givarna:

10. Och tack och tack det ska ni ha,
för givan den var ganska bra.

Under det man giv, sjunges:

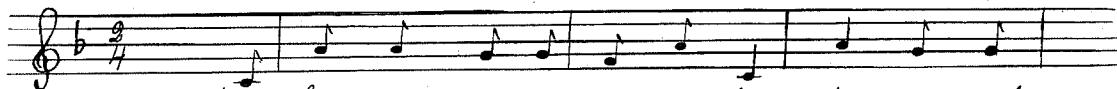
11. God natt, god natt var kristen sjäb,
och sov nu alla gott och väl.

Men om man ingenting fått, läter det så här:

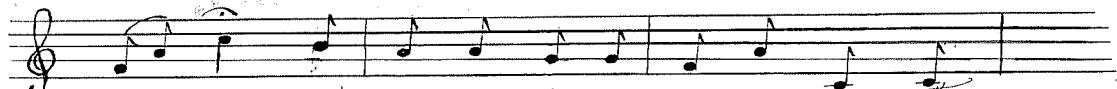
12. Och ligg då still, du late stuf,
tis korpar och krägor asa dej ut.

Se melodien på nästa sida!

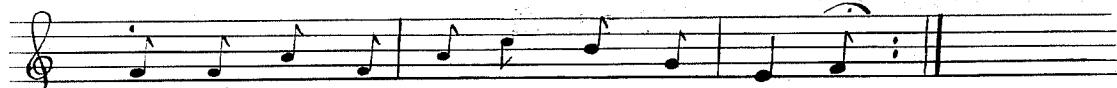
Majvisan sjögs till följande lätta melodi.

3. Mä hö-mow gi-va ägg på fat, Maj är val-

kom-men, Till pon-nu ka-ka, äg-ge- mat, För

lin-dew den biv grön-a lör om vd-ren.

LUND'S UNIVERSITETS
FOLKMINNESARKIV

